

perska” oraz architektura piękna (estetyczna). Pierwsza, mówiąc „brutalnie”, obliczona jest na zysk, druga – na wartości estetyczne. To nie jest podział dyskryminujący, oba rodzaje uprawiania architektury są potrzebne. Pierwszy – by miasto się rozwijało, drugi – by nie brzdąkało. Nie wierzę żeby oba aspekty mogły być ogarnięte w głowie jednego architekta. Jeden człowiek nie może być zarazem adwokatem i prokuratorem podsądnym.

W praktyce – architekci drugiego rodzaju – strażnicy wartości estetycznych – powinni być właściwie usytuowani i umocowani w strukturach społecznych i państwowych. Mam tu na myśli krytykę architektoniczną, na wzór literackiej i artystycznej oraz właściwy dobór kadry dla wydziałów architektury i gospodarki przestrzennej urzędów gminnych, miejskich i wojewódzkich.

To sprawa powołania: czy się chce uczestniczyć w konkursach na projekt obiektu, czy się chce dbać o estetykę miasta. Jeśli zatem tworzy się na uczelniach kierunki architektury krajobrazu, to z myślą o architektach „drugiego rodzaju” – powołanych do ochrony jakości estetycznych. Czy tę odrębność wytyczyć już od pierwszego roku edukacji akademickiej, czy też później? Istotne tu jest wyraźne określenie tożsamości zawodowej – powołaniowej oraz stosownych uprawnień – nie kolidujących, lecz komplementarnych względem uprawnień architektów projektujących dewelopersko. Wyobrażam sobie urząd *estetyka miejskiego* i *gminnego* na miejsce dogorywającego urzędu „plastyka miejskiego”. Proszę zauważyć, że ta zmiana nazwy jest znacząca!

Studiujący architekturę krajobrazu powinien mieć jasną perspektywę zawodową (rola społeczna) i zatrudnieniową. Ta, którą zarysowałem chroni go przed postawieniem w sytuacji architekta „drugiej kategorii”. Powyższe rozważania mają charakter również ustrojowy – nie obawiamy się tego słowa – i są w jakiejś mikroskali dziedzictwem Platona z dialogu *Państwo*.

Streszczenie: Artykuł prezentuje rudymenty estetyki fenomenologicznej, której perspektywa wydaje się szczególnie przydatna w problematyce wartości krajobrazowych i widokowych. Dokonano również syntezy bardzo różnych elementów – od spekulacji filozoficznych po doświadczenia życia codziennego – w celu zbudowania spójnego logicznie systemu pojęć, porządkującego „dyskurs krajobrazowy” w architekturze i budownictwie współczesnym.

Słowa kluczowe: estetyka fenomenologiczna, postrzeganie krajobrazu, percepcja architektury, miasto, architektura krajobrazu.

Abstract: *All those, who study landscape architecture, should have clear professional (a social role) and employment prospects. Those prospects, as presented in this paper, shall protect landscape architects from being placed in the situation of “second-class” architects. The discussion has also a political nature (we should not be afraid of that word) and is, in some micro scale, a heritage of Plato’s “State”.*

Key words: *phenomenological aesthetics, landscape perception, architecture perception, city, landscape architecture.*

Prof. dr hab. inż. arch. Adam Maria Szyski¹

PERCEPCJA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO W TEORII I PRAKTYCE

THE CULTURAL LANDSCAPE PERCEPTION IN THEORY AND PRACTICE

■ Szereg specjalistów zajmujących się problemem percepcji jako procesu postrzegania, wraz z określoną konotacją wrażeń w powiązaniu z teorią projektowania, postrzega krajobraz jako wielorodny zbiór form przestrzennych, w których przestrzeń naturalnie ukształtowana, przemieszana jest z przestrzenią egzystencjalną człowieka, identyfikowaną przez mniej lub bardziej wyraziste „ślady” jego działalności (Il. 1, 2).

W ślad za tym podejmowane są próby klasyfikacji „typów” krajobrazu. Przy tym sposób ich formułowania zależy od kryteriów oceny, jakimi dany autor się posługuje. Inna jest klasyfikacja dokonana przez geografa, inna przez geologa, inna przez ekonomistę i inna przez architekta czy urbanistę. Inna wreszcie przez etnografa jak też inna w rozumieniu krajobrazu przez ekologę.

Próbując zdefiniowania problemu w sposób uogólniony, można kategoryzację typu krajobrazu sprowadzić do podstawowej dychotomii i skrajnie występującej sprzeczności pomiędzy pojęciem, pod jakim rozumie się „krajobraz naturalny”, a pod jakim rozumieć należy „krajobraz kulturowy”.

Na problem ten pośrednio zwrócili uwagę autorzy publikacji z serii „Krajobraz z paragrafem” poświęconej analizie pojęcia krajobrazu w aspekcie czysto prawnym.² Będąc głęboko

przekonanymi, że „krajobraz, jakby nie był definiowany, stanowi przedmiot twórczej pracy Architekta Krajobrazu...” jednocześnie stwierdzają, że w ustawodawstwie polskim trudno dostrzec się wykładni prawnej tego pojęcia.

Mimo, że w ustawodawstwie polskim pojęcie „krajobraz” pojawia się w różnych kontekstach, w zależności od tematycznej treści ustawy, nigdzie nie jest ono bliżej zdefiniowane. Jedynie domniemywać można, że „w aktualnie obowiązujących przepisach jest on pojmowany fizjonomicznie, jako obraz powierzchni ziemi”.³

Jakkolwiek w ustawie o ochronie dóbr kultury pojawia się pojęcie „krajobrazu kulturowego” jako jednego z przedmiotów ochrony prawnej dóbr kultury to czym jest „krajobraz kulturowy” daje się jedynie wywieść *nie wprost* z pojęcia „dóbr kultury”, pod którym należy rozumieć „każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla

¹ Katedra Architektury Współczesnej, Teorii i Metodologii Projektowania, Politechnika Szczecińska; Katedra Projektowania Krajobrazu, Akademia Rolnicza w Szczecinie.

² Por. Giedych R., Szumański M., *Wokół pojęcia Krajobrazu – glosariusz prawny*. Zeszyt 3 „Krajobraz z paragrafem”, Wyd. SGGW, Warszawa 1999.

³ *Ibid.* s. 7.

dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną”.⁴

Zawód architekta krajobrazu zdaje się więc, wymykać z ram w jakich prawo i tradycja wpisały zawód architekta jako kreatora przestrzeni w formie jednostkowej (budynki) i zwielokrotnionej (zespoły), ściśle wiążąc jego działalność z wartościami cywilizacyjnymi i kulturowymi.

Z tego powodu wszelka działalność architekta krajobrazu prowadzi do kreowania rozwiązań przynależnych kulturze i uzależnionych od aktualnych środków działania, jakie wynikają wprost ze stanu rozwoju cywilizacji określającej standard oczekiwań, lub postulowanych celów działań inwestycyjnych. W tym także zaniechań lub działań ochronnych w obszarze uznanym za domenę „Natury”.⁵

Paradoksem jest jedynie fakt, że obraz środowiska określanego jako naturalne, postrzegany oczami ludzkimi, czyni go określonym typem kompozycji analizowanej werbalnie i ocenianej emocjonalnie.

Dla piszącego te słowa nie ulega wątpliwości, że zasadniczą rolą architekta krajobrazu staje się dziś tonowanie lub (w procesie projektowania) dążenie do „przenikania” elementów współtworzących kanwę krajobrazu kulturowego z naturalnym, niejako wpisując ów krajobraz kulturowy w naturalny – niepostrzegalnie.

Architekt krajobrazu jest dziś reprezentantem tylko jednej z trzech wyspecjalizowanych grup zawodowych architektów: specjalistów w kreacji obiektów budowlanych (budynków, ich zespołów i konstrukcji inżynierskich o różnym celu przeznaczenia), architektów wnętrz – występując niejako „pomiędzy” nimi – spajając działania ich w jedną, syntetyczną całość (Il. 3).

Z perspektywy rozwoju cywilizacji ludzkiej można wyodrębnić przynajmniej pięć etapów, i tyleż zasad kształtowania krajobrazu kulturowego, którego charakter ściśle związany jest z bezpośrednim odniesieniem do natury i ściśle podlega pracom percepcyjnej refleksji.

Za etap pierwszy można uznać adaptację tego, co naturalne i „przenoszenia” form przyrody do świata skomplikowanej symboliki właściwej potrzebie specyficznie ludzkiego artykułowania rzeczywistości.

Etap drugi to działalność człowieka polegająca na imitowaniu natury, czego przykładem mogą być różnorodne formy „świętej góry”, a w odniesieniu do sztuki ogrodowej – archetypu rajy jako idealnego stanu symbiozy człowieka i przyrody (Il. 4–6).

Etap trzeci to działalność, w której krajobraz kulturowy jest przekształceniem natury (Il. 7). Kolejny – etap przeciwstawienia się Naturze (Il. 8), wreszcie – etap imitacji form natury (Il. 10).

Niezależnie od tego, który z tych etapów uznamy za aktualnie dominujący, krajobraz kulturowy, jako specyficzny wytwór człowieka (ludzkiej wyobraźni) pozostaje tworem o odmiennej od krajobrazu naturalnego specyfice, czyniącej zadość potrzebie przetrwania ludzkiej cywilizacji w przyrodzie, wobec której człowiek zajmuje postawę „litościwego zabójcy”

Streszczenie: Sposób formułowania pojęcia krajobrazu zależy od kryteriów oceny, jakimi posługuje się dana dziedzina nauki. Inna jest klasyfikacja dokonana przez geografę, geologa, ekonomistę, inna przez architekta czy urbanistę. Inna wreszcie przez etnografa, jak też inna w rozumieniu krajobrazu przez ekologę. Podejmując próbę zdefiniowania problemu w sposób uogólniony, można kategoryzację typu krajobrazu sprowadzić do podstawowej dychotomii i skrajnie występującej sprzeczności pomiędzy pojęciem, pod jakim rozumie się „krajobraz naturalny”, a pod jakim rozumieć należy „krajobraz kulturowy”.

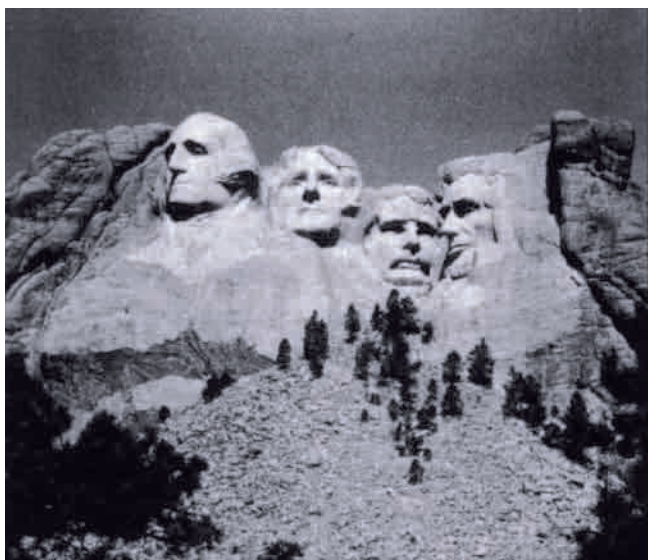
Słowa kluczowe: percepcja krajobrazu, krajobraz kulturowy, krajobraz naturalny, zawód architekta krajobrazu.

Abstract: *The way of formulating the notion of a landscape depends on the criteria of evaluation as applied by the given discipline of science. Classification made by a geographer is different from that made by a geologist, an economist, an architect, or an urban planner. Quite different are also classifications made by ethnographers, or ecologists. When trying to define the issue in a generalised way, one can reduce the landscape categorization to the basic dichotomy and contradictions between the notion of a “natural landscape” and that of a “cultural landscape” that occur in extreme cases.*

Key words: *landscape perception, cultural landscape, nature landscape, profession of a landscape architect.*

⁴ Ustawa o ochronie dóbr kultury z dnia 15 lutego 1962 r. – tekst jednolity (Dz.U. 1999.98.1150).

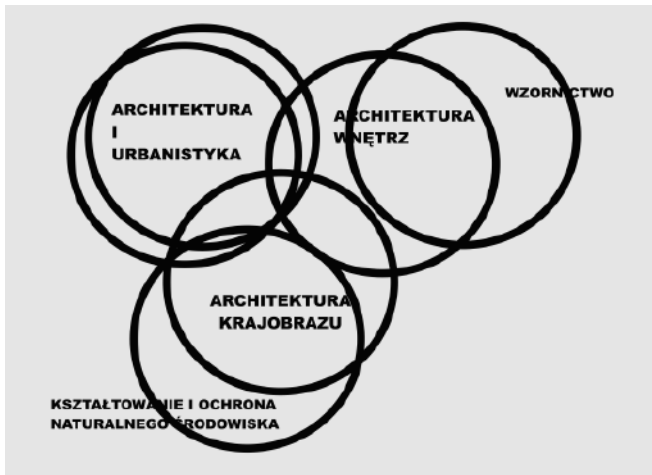
⁵ Być może trudności z definicją wynikają z etymologii słowa „krajobraz”, które zdaje się raczej odnosić wprost do wyglądu „kraju” (krainy), a nie do widoku natury samej w sobie nie posiadającej żadnej wartości kulturowej. Np. ang. *Land* – 1. (*ground*) ziemia/ląd, 2. (*country*) kraj, kraina, 3. własność ziemska, 4. rola, zagon; *Landscape* (*landscheip*): krajobraz, pejzaż; niem. *das Land, Länder*: kraj, ziemia, ląd, wieś *Auf dem Lande* – na wsi, *die Landschaft*: krajobraz, pejzaż, okolica.

1

2

3

4

5

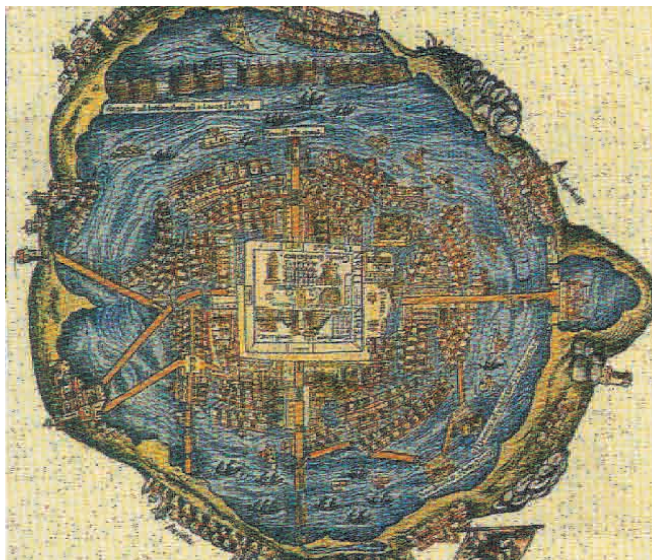
6

7

8

9

10